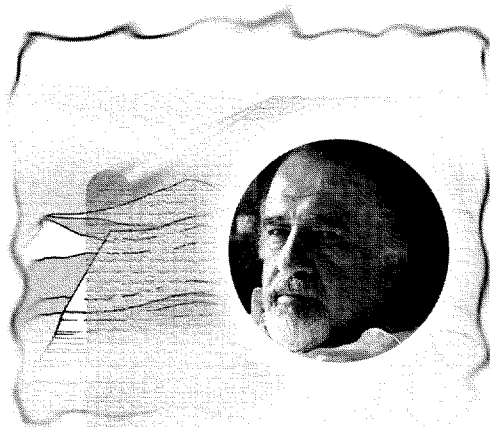

یادی از استاد نجفی شوشتری

دانشمند فرزانه و محقق ارزشمند آقای دکتر سید محمد باقر نجفی رحمته الله علیه زندگی را در سن ۵۶ سالگی بدرود گفت و علاقمندان به علم و فرهنگ و دین را در سوگ خود غمگین ساخت. وی در سال ۱۳۲۵ ه. ش. در خرمشهر به دنیا آمد و پس از گذراندن مراحل تحصیل مقدماتی، در شهرهای آبادان و خرمشهر به تهران هجرت و در رشته‌های اقتصاد و حسابداری، فلسفه، حکمت و عرفان و تاریخ و ادب ادامه تحصیل داد و از محضر استادانی همچون: علامه جعفری، جلال‌الدین همایی، محمد محیط طباطبایی، پروفیسور محمود حسابی و... بهره گرفت.

سپس به دانشگاه الازهر مصر رفت و پس از طی مراحل دانشگاهی به ایران بازگشت. مرحوم نجفی خود در این زمینه می‌گوید:

«چون به ایران بازگشتم، از سر غرور و خدمت به فرهنگ و معنویات، به تشویق استادان مطهری، جعفری و مرتضی شبستری، در مرکز تحقیقات و مدرسی و محقق پژوهشکده علوم ارتباطی و توسعه ملی، خیره و حیران ماندم و چشم به دود شعله شومینه سیاست فرهنگی نابینا کردم تا یافتم باید پنجره این بناهای عاریتی را به سوی باغ فرهنگ ایران بگشایم...»

وی پس از پیروزی انقلاب اسلامی به موطن اصلی خویش خرمشهر بازگشت و در آنجا به تحقیق و تألیف پرداخت، لیکن با آغاز جنگ تحمیلی، خانه و کاشانه‌اش زیر

هجمهٔ ددمنشان بعثی قرار گرفت و به ناچار از آن شهر هجرت کرد. مرحوم نجفی در این باره می‌گوید:

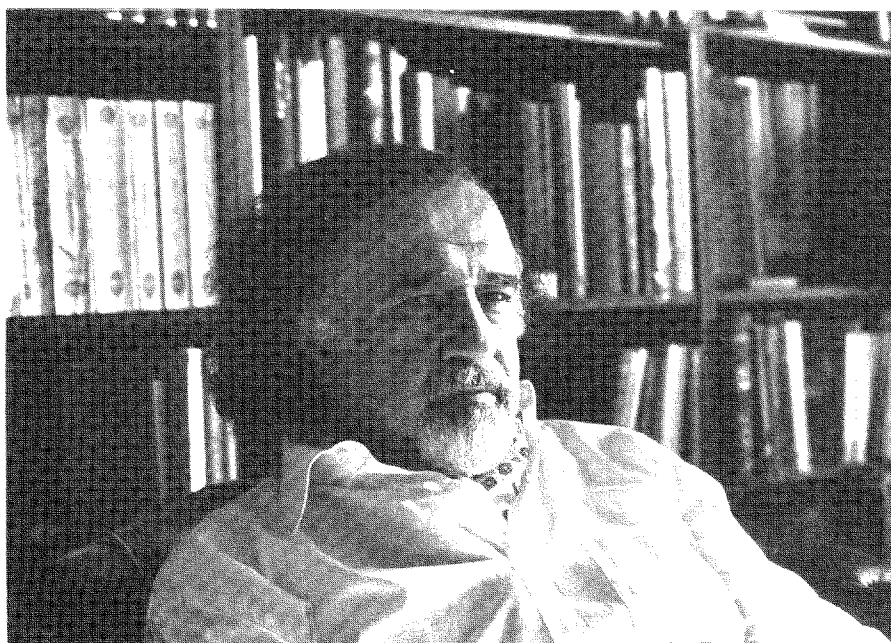
«سال‌های ۵۷ و ۵۸ ه. ش. در خرمشهر به سر می‌بردم، مشغول تحقیق و تدوین نهایی مجلد اول مدینه‌شناسی بودم که عراقی‌ها با گلوله‌های توپ، خرمشهر را مورد حمله قرار دادند، پس از هجوم، راهی جز ترک خانه و دیار نداشتم، به همراه همسر و سه پسر کوچکم و دختر بیست روزه‌ام، خانه و هرچیز باارزشی که در آن بود را رها کردیم و شبانه از شهری در آتش خارج شدیم، مدتی در بروجرد به سر بردیم تا اینکه قسمت‌هایی از خرمشهر را عراقی‌ها گرفتند، همسر مرا تشویق کرد تا به خرمشهر بازگردم و مقداری پول و اثاث و لباس برداشته، بازگردم. با زحمت فراوان به خرمشهر بازگشتم. شهر را دود و آتش فرا گرفته و خالی از سکنه بود. نبرد توپخانه‌ها و خمپاره‌ها در غرب شهر ادامه داشت. خانهٔ شخصی ما در منتهی‌الیه شرق شهر قرار داشت و با افتادن و خزیدن و دودیدن، خود را به خانه‌ام رساندم، همه چیز موجود بود، به اتاق کودکانم رفتم اما نتوانستم چیزی را انتخاب کنم... به اتاق کتابخانه‌ام رفتم، شش هزار جلد کتاب و صدها میکروفیلم و پروندهٔ تحقیق داشتم، نگاهی به همه انداختم، قدرت تصمیم‌گیری نداشتم، به اتاق پذیرایی رفتم به فرش‌ها، ظرف‌ها و اشیای باارزش نگاه کردم، چه می‌توانستم بردارم و در ماشین کوچک خود جای دهم و بار کنم؟! کمی لباس بچه‌هایم را برداشتم و به کتابخانه بازگشتم و چمدانی را که در آن عکس‌ها و اسلایدها و تحقیقات «مدینه‌شناسی» و «آثار ایران در مصر» و «دین‌نامه‌های ایران» بود برداشتم و با هرچه ثروت بود خداحافظی همیشگی کردم. این سخت‌ترین انتخابی بود که بر سر ادامهٔ تحقیق وجود داشت و در نهایت بر نفس خود فایز آمدم و نقوش مدینه را آوردم و ثروت خانه را رها کردم...»

مرحوم سید محمد باقر نجفی در زمینه‌های گوناگون تخصص و تبخّر داشت، لیکن از آن همه، به کار مدینه‌شناسی‌اش به شدت عشق می‌ورزید. از ایشان پرسیده بودیم از چه زمانی انگیزهٔ چنین پژوهشی در شما پدیدار شد؟ در پاسخ گفت:

«در آبان ماه سال ۱۳۵۳ ه. ش. برای اولین بار طرحی دادم تا پیش از آغاز سفر

ایرانیان به مکه، مجموعه‌ای از سخنرانی‌های تلویزیونی درباره حج اسلام برگزار شود که موافقت شد، در این خصوص دیدارهایی در عالم فرهنگ با مرحومان آقایان سید محمد بهشتی، مرتضی مطهری، محمدتقی جعفری، سید مرتضی شبستری، سید غلامرضا سعیدی، احمد آرام و... داشتیم، همه از طرح استقبال کردند، چند موضوع انتخاب شد: فلسفه حج، احکام حج، تاریخ و جغرافیای حجاز، راهنمایی پزشکی و مسائل زیستی و اخلاقی. هرچه پرس و جو کردم که فردی را بیابم تا درباره «تاریخ آثار حجاز» با او مصاحبه‌ای داشته باشم، نیافتم...»

مرحوم نجفی از همین جا کار را آغاز می‌کند و می‌گوید:

«غربت مدینه دهان گشود، جانم را همچون جامه‌ای پوسیده در صحرایی نهاد و بر آن آتش انداخت...»

چند ماهی نگذشته بود که در بیابان‌های حجاز ایستادم... به بادی می‌ماندم که بی‌آنکه جایی را بشناسم می‌تاختم. بی‌آنکه بدانم به کجا باید بروم. به خاکی می‌ماندم که پراکنده می‌شدم.

کار آکادمیک را در مدینه و از خانه ابویوب انصاری آغاز کردم... سال‌ها تحقیق کردم تا یافتم چه چیزهایی وجود داشته و در صدهای بعد آثاری از آن حفظ

شده است، ولی وقتی خواستم آن‌ها را بیابم بیش از بیست سال طول کشید تا نشانی‌های قدیمی آن‌ها را در مناطق و روستاها و شهرهای مهم حجاز جستجو کنم...»

مرحوم نجفی با عشق و شوری خاص سال‌ها در بیابان‌های مکه و مدینه تردد داشت و به دنبال آثار پیامبر خدا ﷺ می‌گشت تا آن‌ها را بشناسد و سپس به مردم بشناساند. از چند سال پیش که از نزدیک با وی آشنا شدم، در بیشتر جلسات، هرگاه نام مدینه را می‌آورد اشک از دیدگانش جاری می‌شد؛ به طوری که گویی از عشقی شدید می‌سوزد. او نزدیک به ده روز در منطقه غدیر خم حضور یافت و از آنجا گزارش و فیلم و عکس تهیه کرد.

در یک شب به یاد ماندنی که برای عرضه کار جدیدش؛ یعنی «مصحف ایران» توفیق شرفیابی به محضر رهبر معظم انقلاب حضرت آیه الله خامنه‌ای را یافت و نتیجه تحقیق خود درباره غدیر را به معظم له تقدیم می‌داشت و هنگام شرح چگونگی تهیه آن، اشک از دیده فرو ریخت.

و وقتی کار قرآنی‌اش، که منعکس کننده یک هزار سال تاریخ کتابت قرآن همراه با نمونه کارهای هنری، تذهیب، جلد و دیگر ویژگی‌های قرآن‌های خطی بود، به مقام معظم رهبری ارائه داد، از سوی معظم له مورد تشویق قرار گرفته و معظم له از سلیقه او در تهیه مصحف تمجید فرمودند، نکاتی را نیز به نامبرده یاد آور شدند، که پس از آن جلسه چندین مرتبه اظهار داشت: همه آن نکات را اعمال خواهم کرد و حدوداً چند ماه قبل از رحلتش با خوشحالی می‌گفت: همه آن نقطه نظرها را پیاده کردم که امید است این اثر ارزشمند و به یاد ماندنی به زودی چاپ شود.

تمام عشق او مدینه‌شناسی بود، طریق هجرت را که خود چندین مرتبه آن را و جب به وجب پیموده بود، اخیراً آماده چاپ کرده و پیش بینی می‌کرد این مجموعه به شش جلد برسد.

مرحوم نجفی کارهای گروهی را فردی انجام می‌داد و موفق هم بود، مجموعه‌ای از عکس‌ها، فیلم‌ها، کتب و آثار خود را نیز به دفتر مطالعات و تحقیقات وزارت امور خارجه واگذار کرد و به همت والای برادر بسیار ارزشمند و گرامیم جناب آقای صادق

خرازی که در حفظ روحیه و کمک به کارهای پژوهشی و تحقیقی گسترده مرحوم آقای نجفی، از هیچ‌گونه تلاشی فروگذاری نکردند، مرکزی به نام مدینه‌شناسی در دفتر مطالعات تاسیس گردید که موجب دلگرمی بسیار ایشان شده بود.

به هر حال، وی محقق بود توانا که در پژوهش و تحقیق و توانایی در قلم و بیان و تلاش و پشتکار بسیار جدی و سختکوش و مخلص بود.

فقدان این دانشمند سترگ را به محققان و اندیشمندان و فرهیختگان کشور و نیز همسر و فرزندان و بستگان داغدارش تسلیت می‌گوییم و گرچه تحقیقات وی در زمینه مدینه‌شناسی ناتمام ماند، لیکن نام و یادش همچنان جاودانه خواهد ماند.

در پایان برخی از آثار چاپ شده مرحوم سید محمد باقر نجفی؛ اعم از کتب، مقالات و سخنرانی‌ها را جهت اطلاع خوانندگان تقدیم می‌داریم:

۱. متافیزیک مسیحی، تهران، شرکت انتشار، ۱۳۴۶، ۱۲۲ص.
۲. زندگی و اصالت مذهبی، خرمشهر، کتابخانه امام صادق (ع)، ۱۳۴۹، ۷۳ص.
۳. ایدئولوژی الهی (چاپ دوم با نام: تفکر مذهبی. چاپ سوم با نام: جهان‌شناسی ابدیت)، با مقدمه محمود طالقانی، محمد تقی جعفری، انتشارات بعثت، ۱۳۴۹، ۲۸۸ص.
۴. جهان بینی انسانی، تهران، ۱۳۵۰، ۲۷۴ص.
۵. خروش حماسه‌ها، تهران، شرکت انتشار، ۱۳۵۱، ۵۶ص.
۶. اندیشه علمی مذهب، متن سخنرانی‌ها در دانشکده نفت آبادان و...، تهران، ۱۳۵۲، ۷۳ص.
۷. سوز مسلمانی، تهران، شرکت انتشار، ۱۳۵۲، ۱۷۶ص.
۸. اندیشه علمی، اندیشه مذهبی، مجموعه ۷ میزگرد تلویزیونیم تهران، رادیو تلویزیون ملی ایران، ۱۳۵۲.
۹. مجموعه گفتار رادیویی، (۱۳۵۳-۱۳۵۴)، دو مجلد، ۳۶۲ص.
۱۰. اسلام، مارکسیسم، تهران، انتشارات سروش، ۱۳۵۴، ۱۳۴ص.
۱۱. تاریخچه کنفرانس اسلامی، تهران، گروه تحقیق رادیو تلویزیون ملی ایران، ۱۳۵۵، ۳۲۱ص.
۱۲. بررسی کوتاهی از رسانه‌ها، مراکز و سازمان‌های مذهبی ایران، تهران، پژوهشکده علوم ارتباطی و توسعه ایران، مرداد ۱۳۵۵، ۱۷ص.
۱۳. کتابشناسی نسخه‌های خطی فارسی، کتابخانه عارف حکمت، مدینه، عربستان سعودی،

۱۳۵۶، ۱۳۵ ص.

۱۴. بهائیان، تهران، انتشارات طهوری، ۱۳۵۶، ۸۱۴ ص.

۱۵. خوزستان در منابع ایرانشناسی، شیراز، انتشارات طهوری، ۱۳۶۱، چاپ دوم، آلمان، ۱۹۹۴، ۲۵۲ ص.

۱۶. از قاهره تا صوفی آباد سمنان، دمی با رساله فتح المبين علاء الدولة سمنانی، تهران، ۱۳۶۵، ۴۵ ص.

۱۷. مدینه‌شناسی، (جلد اول) بافت تاریخی جغرافیایی شهر مدینه در زمان پیامبر اسلام ﷺ، آلمان ۱۳۶۴ ش، ۶۰۰ ص.

۱۸. دین نامه‌های ایران، کلن، آکادمی علوم اسلامی، انتشارات بریل، ۱۹۸۷، ۴۹۸ ص.

۱۹. منابع تفاهم در مذاهب اسلامی، آلمان، کلن، ۱۹۸۷، تقدیم به کنگره بین‌المللی بزرگداشت پروفیسور فلاطوری استاد دانشگاه کلن، ۱۸۲ ص.

۲۰. گفتگویی درباره کتاب سلمان رشدی و ضرورت طرح نقد پژوهش‌های فرهنگی در ارتباط با آزادی بیان، تهران، مجموعه مصاحبه‌ها، ۱۹۸۷، ۶۲ ص.

۲۱. آثار ایران در مصر، کلن، آکادمی علوم اسلامی، ۱۹۸۹، ۷۴۴ ص.

۲۲. فرهنگ ایران زیر ضربات جنگ عراق با ایران، مقاله‌ای که نگارش آن ۸ سال به درازا کشید، تهران، ۱۳۷۰، ۹ ص.

۲۳. غرب در فرهنگ ایران، متن سخنرانی در دانشگاه کلن، ۲۸ آگوست ۱۹۸۹، آلمان، سپتامبر ۱۹۹۳، ۳۰ ص.

۲۴. هویت فرهنگی ایرانیان، متن سخنرانی در دانشگاه کلن، ۲۲ سپتامبر ۱۹۹۰، ۳۷ ص.

۲۵. نقد تاریخی گسترش اسلام در ایران، کلن، ۱۹۹۰، ۲۱ ص.

۲۶. شاهنامه فرودسی به دور از تعصبات و بهره‌برداری‌ها، کلن به مناسبت سال جهانی بزرگداشت شاهنامه فرودسی، یونسکو، سپتامبر ۱۹۹۰، ۶۹ ص.

۲۷. مبانی عرفان در شاهنامه فرودسی، متن سخنرانی در دانشگاه کلن، ۲۶ آوریل، ۱۹۹۱، ۲۴ ص.

۲۸. نقش محیط طباطبایی در حفظ هویت فرهنگی ایرانیان، متن سخنرانی در خانه فرهنگی ایران، کلن، ۲۸ نوامبر ۱۹۹۲، ۳۲ ص.

۲۹. بحر بصره، بحر فارس، آلمان، ۱۹۹۳، ۳۰ ص.

۳۰. مادهای کرد، متن سخنرانی در انستیتو ایران و عرب، لندن، ۲۰ سپتامبر ۱۹۹۳، آلمان، آگوست ۱۹۹۴، ۲۷ص.
۳۱. بعد از جنگ فرهنگ ایران، متن سخنرانی در کانون ایران، ۱۷ سپتامبر ۱۹۹۳، آلمان، آگوست ۱۹۹۴، ۲۶ص.
۳۲. مقامات بایزید بسطامی، آلمان، ۱۹۹۴، ۱۷۸ص.
۳۳. مقامات سهل تستری، کلن، مارس ۱۹۹۴، ۵۸ص.
۳۴. ریشه‌های نظریه فرهنگ‌ها و رویارویی سیاست‌ها در تاریخ فرهنگی ایران، کلن، ۱۹۹۴، ۷۷ص.
۳۵. مهاجران جهان، یونسکو، نوامبر ۱۹۹۴، ۷۱ص.
۳۶. نیایش مهاجران، کلن، ۱۳۷۳، ۳۹ص.
۳۷. کین زدایی در شاهنامه فردوسی، متن سخنرانی در خانه فرهنگی ایران، کلن، ۲۱ ژانویه ۱۹۹۵.
۳۸. گذار از حماسه پهلوانی به حماسه عرفانی، لندن، مجله صوفی، شماره ۲۹، دسامبر ۱۹۹۵، ۱۲ص.
۳۹. تمدن‌ها، رویاروی سیاست‌ها، نقدی بر نظریه جنگ تمدن‌ها، اثر ساموئل هانتینگتون، کلن، رساله اول: فوریه ۱۹۹۵، ۳۲ص. رساله دوم و سوم: آوریل ۱۹۹۵، ۱۹ص، ۳۴ص.
۴۰. دانشمندان مهاجر، متن سخنرانی در جامعه استادان و متخصصین ایرانی مقیم، کلن، ۲۹ آوریل، ۱۹۹۵، ۱۷ص.
۴۱. اعلامیه جهانی حقوق فرهنگ‌ها، کلن، دسامبر ۱۹۹۵، ۲۸ص.
۴۲. نامه‌ای به پاپ اعظم درباره اظهار نظر ایشان پیرامون خدا در قرآن، کلن، فوریه ۱۹۹۶.
۴۳. مفهوم فرهنگی قومیت ایرانی، متن سخنرانی در کانون ایران، لندن ۱۷ مه ۱۹۹۶، ۱۷ص.
۴۴. خاطرات فرهنگی، کلن، ۱۹۹۷، ۴۲ص.
۴۵. مدینه‌شناسی، (جلد دوم) تاریخ جغرافیایی غروات پیامبر اسلام ﷺ، بن، ۱۹۹۷، ۵۰۸ص.
۴۶. شاهنامه‌های ایران، هانور، ۱۹۹۷.

۴۷. هفت فرهنگ ایران در گفتگوی فرهنگ‌ها، بر اساس نظریه تمدن‌ها، سیاست‌ها، کُن، دسامبر ۱۹۹۷، ۲۴۸ ص.

۴۸. آشتگی در گفتگوی فرهنگ‌ها، متن سخنرانی در لندن، کانون ایران، ۲۸ مه ۱۹۹۹، ۱۶ ص. به مناسبت سال ۲۰۰۱، سال جهانی گفتگوی تمدن‌ها.

۴۹. فرهنگ گفتگو، متن سخنرانی، یونی ۱۹۹۹ به بعد، ۱۵۱ ص.

۵۰. مدینه‌شناسی، (جلد سوم) تاریخ جغرافیایی مسیر هجرت پیامبر اسلام ﷺ (در دست چاپ).

۵۱. مدینه‌شناسی، (جلد چهارم) تاریخ جغرافیایی مسیر بازگشت پیامبر اسلام ﷺ به مکه (در دست چاپ).

۵۲. صلح فرهنگ‌ها، به مناسبت سال ۲۰۰۱، سال جهانی گفتگوی تمدن‌ها، نوامبر ۱۹۹۹.

۵۳. فرهنگ صلح، فرهنگ ایران در آستانه هزاره سوم، به مناسبت سال ۲۰۰۱، سال جهانی گفتگوی تمدن‌ها، ژانویه ۲۰۰۰.

۵۴. غم و عزا در فرهنگ ایران، متن سخنرانی در لندن، کانون ایران، ۲۶ مه ۲۰۰۰.

۵۵. خاطراتی از پروفیسور محمد تقی جعفری، بین سال‌های ۱۹۶۵-۱۹۷۷، کُن، ۳۱ ص.

